ADAMOR

OPUS

42

OPUS

International Journal of Society Researches

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi

Cilt *Vol* 18 • Sayı *Issue* 42 • Ekim *October* 2021 • ISSN 2528-9527 E-ISSN 2528-9535

SAYI 42

ADAMOR

OPUS

Cilt *Volume* 18, Sayı *Issue* – 42

Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches
ISSN: 2528-9527 – E-ISSN:2528-9535

Sayı *Issue –42* ● Ekim *October* 2021

Sahibi ● Owner
ADAMOR Araştırma Danışmanlık Medya Ltd. Şti. adına
Yusuf SUNAR

Yazı İşleri Müdürü ● *General Director*
Abdullah Harun Bozkurt

Editörler ● *Editors*
Prof. Dr. Şahin Kesici (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Susran Erkan Eroğlu (Osmaniye Korkutata Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi)

Editör Yardımcısı ● *Assistant Editor*
Öğr. Gör. Emre Emrullah Boğazlıyan (Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi)

Alan Editörleri ● *Field Editors*
Prof. Dr. Sait Akbaşlı (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Çelebi (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Akdağ (Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahattin Avşaroğlu (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Müjdat Avcı (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Ergün Kara (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Doç. Dr. Fikret Gülaçı (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Doç. Dr. Jolanta Bieliauskaitė (European Humanities Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşegül Derman (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Pınar Yengin Sarpkaya (Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Doç. Dr. Resul Öztürk (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Savaş Karagöz (Aksaray Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden Taşğın (Nevşehir HBV Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet Murat (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Iwona Florek (Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Jozefow)

Uluslararası Danışma Kurulu ● International *Advisory Board**

Åsa Kajsdotter (Folk Universitetet – İsveç),
Carlos Rodrigues (University of Aveiro -Portekiz)
Cristina Tonghini (Università Ca' Foscari Venezia –İtalya)
Dariusz Trzmielak (University of Lodz -Polonya),
Dezso Jozsef (University of Pecs – Macaristan),
Elisa Valia (University of Valencia- İspanya)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Emil Papazov (University of Ruse -Bulgaristan)
Ewa Stawicka (Warsaw University of Life Science- Polonya)
H. Yunus Taş (Yalova Üniversitesi – Türkiye)
Irena Lazar (Univerza na Primorskem -Slovenya),
Irene Monsonís (University of Valencia -İspanya)
İbrahim Yenen (Kastamonu Üniversitesi- Türkiye)
Javier Sánchez García (University of Jaume -İspanya)
Jose Ruiz Mass (University of Granada -İspanya)
Katarzyna Łobacz (University of Szczeciń Polonya)
Lyudmila Mihaylova (University of Ruse -Bulgaristan)
Mehmet Merve Özaydın (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi- Türkiye)
Memet Memeti (South East European University -Makedonya)
Murat Sezik (İnönü Üniversitesi- Türkiye)
Mustafa Çelikten (Erciyes Üniversitesi – Türkiye)
Mustafa Şanal (Giresun Üniversitesi – Türkiye)
Osman Yıldız (Hak İş Konfederasyonu- Türkiye)
Pawel Sitek (University of Finance Manegement in Warsaw – Polonya)
Péter Mezei (Szegad University -Macaristan),
Simona Tripa (University of Oredea -Romanya)
Süleyman Özdemir (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi- Türkiye)
Sunhilde Cuc (University of Ordea -Romanya)
Verena Perko (University of Ljuljana -Slovenya),
Yasin Aktay (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye),
Zafer Çelik (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – Türkiye)

*Ada göre alfabetik sırada *In alphabetical order*

Sayı *Issue- 42, 2021*

Yayın Danışmanı
Ali Güneş, Ekrem Eraslan, Ekrem Çoraklık

Reklam ve Halkla İlişkiler
Bekir Ateş

Yayın Türü
Aylık, Süreli Yayın
Yayıncı Kuruluş ***Publisher***
Toplum Araştırmaları Merkezi
W: www.adamor.com.tr

Elektronik Baskı
Ekim *October 2021*
İletişim ***Correspondence***
Nasuh Akar Mahallesi,
Prof. Dr. Osman Turan Sokak, No:4/2,
Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 285 53 59
Faks: 0 312 285 53 99
Web: www.opusjournal.net
E-mail: opusdergi@gmail.com

•

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, aylık olmak üzere yılda 12 sayı olarak yayımlanan hem Türkçe hem de İngilizce dillerindeki çalışmalara yer veren akademik, uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-*tei*, ASOS, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net ve ERIHPLUS tarafından indekslenmektedir.

•

OPUS- International Journal of SocietyResearches is an academic, international and refereed journal which is published four issues a year in March, june, September and December and accepts either Turkish or English studies.

All responsibilities of the articles published belong to the authors.

OPUS- International Journal of SocietyResearches is indexed by EBSCO, ULAKBİM-TR Dizin, CiteFactor, Türk Eğitim indeksi-tei, SOBİAD, ACARINDEX, SIS, Journalindex.net and ERIHPLUS

OPUS
Sayı *Issue –42*

İçindekiler / *Contents*

5157 *Esengül İPLİK- – İlksun Didem ÜLBEĞİ*
The Effect of Work-Family Enrichment on Career and Life Satisfaction of Women Entrepreneurs
İş-Aile Zenginleşmesinin Kadın Girişimcilerin Kariyer ve Yaşam Tatmini Üzerine Etkisi

5187 *Zöhre KAYA- Oya ONAT KOCABIYIK**-Seda DONAT BACIOĞLU*
Marriage, and Marital Problems and Solutions from the Perspective of Couples in Arranged Marriage
Görücü Usulüyle Evlenen Çiftlere Göre Evlilik, Evlilikte Yaşanan Problemler ve Çözümü

5208 *Tuba ÖZKAN – Alırıza AĞ*
Corporate Sustainability Performance Assessment: CRITIC-ARAS Integrated Model
Kurumsal Sürdürülebilirlik Performans Değerlendirmesi: CRITIC-ARAS Bütünleşik Modeli

5230 *Lütfiye KAYA CİCERALİ – Arzu BÜYÜK*
Evli Bireylerin Aldatma Eğilimi ile Büyüklenmeci Narsisistik Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
A Study on the Link between the Tendency to Cheat and Adaptive Narcissistic Personality Characteristics in Married Individuals

5250 *Mehtap PEKESEN- Demet ÇELIK-Ayşe Sonay TÜRKMEN*
Nesillerarası Etki6leşim Kapsamında Yaşlı Yetişkinlerin Çocuk Kavramına İlişkin Yaklaşımları ve Metaforik Algıları
Metaphoric Perceptions and Approaches to the Concept of Children in Old Adults in the Scope of Inter-Generation

5276 *Yasemin BÜYÜKKAYMAKCI- – Mustafa SUNDU*
Lider-Üye Etkileşiminin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Psikolojik Sermayenin Düzenleyici Rolü
The Moderator Role of the Psychological Capital in the Effect of Leader-Member Exchange on Job Satisfaction and Intention to Leave

5314 *Fatih SOĞUKPINAR - Gökhan ERKAL- Hüseyin ÖZER*
Simülasyon Yaklaşımıyla Türkiye'de Yenilenebilir Enerjiye Dayalı Elektrik Talebi Öngörüsü
Electricity Demand Forecasting to Based Renewable Energy in Turkey by Simulation Approach

5345 *Engin DILBAZ – Coşkun BAYRAK*
Yetişkin Eğitimi Analiz Ölçeği Kursiyer Formunun Geliştirilmesi ve Kursiyer Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
Development of Adult Education Analysis Scale Trainee Form and Examining Trainee Views in Terms of Various Variables

5378 *Nuriye DEĞİRMEN– Filiz ÖZYİĞİT*
Bireylerin Sağlıklı Yaşam Konusuna İlişkin Görüşleri
Individuals Opinion on Healty Living Subject

5398 *Yasemin KUYUCULAR– Durmuş SEZER*
Yatırımcılarda Risk Toleransı ve Aşırı Güven Arasındaki İlişki
The Relationship between Risk Tolerance and Overconfidence in Investors

5425 *Melike TEKİNDAL–Seda ATTEPE ÖZDEN–Tahir Enes GEDİK–Ahmet EGE-Ferman ERIM-Mustafa Agâh TEKİNDAL*
Nitel Araştırmaların Raporlanmasında Standartlar: SRQR Kontrol Listesinin Türkçe Uyarlaması
Standards for Reporting Qualitative Research: Turkish Adaptation of the SRQR Checklist

5444 *Özlem GÜRSOY – Halise Dilek SEVİN*
Boş Zaman Aktivitelerine Katılım ile Algılanan Wellness (Esenlik) İlişkisi
The Relationship between Leisure Activities Participation and Perceived Wellness

5480 *Mustafa KARATAŞ – Veli DUYAN*
Kitlesel Göç, Sosyal Kabullenme ve Uyum Bağlamında Türkmen İşçilerin Deneyimleri
The Experiences of Turkmen Workers' Access to Labor Market in the Context of Mass Influx, Social Acceptance and Adaptation

5516 *Mustafa ÇORAMIK– Erdoğan ÖZDEMİR*
İlkokul Öğrencilerinin Kuvvet Kavramına İlişkin Algılarının Çizim Yardımı ile Belirlenmesi
Determination of Primary School Students' Perceptions about Force with the Help of Drawing

5542 *Cansu KARACA AKARSU– Murat ÖZDEMİR*
Küresel Yetkinlik Ölçeğinin Türkçe Uyarlama Çalışması
Turkish Adaptation Study of the Global Competence Scale

5577 *Gürbüz OCAK- Emine AKKAŞ BAYSAL- Ulviye YER*
Lise Öğren16cilerinin Merak Düzeyleri İle Bilinçli Farkındalık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Examining the Relationship Between the Levels of Curiosity and Mindfulness of High School Students

5610 *Mukadder ÖZKAN BARDAKCI*
Kariyer Kaygısının Aile Kurumuna ve Evlilik Kararına Etkisi
The Effect of Career Anxiety on Family Institution and Marriage Decision

5631 *Merve ARSLAN – İsmail Erkan ÇELİK*
Finansal Açıdan Başarısız Firmaların Lojistik Regresyon Analizi ile Tahmin Edilmesi: BİST 100'de Bir Uygulama
Estimating Financially Failed Firms Using Logistic Regression Analysis: An Application in BIST 100

5651 *Sami Sonat ÖZDEMİR*
Organik Gıda Tüketiminin İki Güdüleyicisi Olarak Korku ve Haz: Türk Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma
Fear and Pleasure as Two Motives of Organic Food Consumption: A Research on Turkish Consumers

5673 *Erdi Okan YILMAZ*
Uygulamalı Fotoğrafçılık Derslerinin Uzaktan Eğitim Yoluyla Yürütülmesine İlişkin Bir Değerlendirme
An Evaluation Regarding the Conducting of Applied Photography Courses via Distance Education

5699 *Bağdat TEKKUŞ*
Genç Yetişkinlerde Fiziksel Aktivite ve Bilişsel Performans Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Investigation of the Relationship between Physical Activity and Cognitive Performance in Young Adults

5715 *Ali YILDIZ*
Hızla İlgili ÖSS Matematik Testi Soru İfadelerinin Kavram Yanılgıları Açısından İncelenmesi
An Examination on Misconceptions in the Statements Regarding Velocity in the ÖSS Mathematics Test Questions

5731 *Canan ŞENTÜRK*
Endüstri 4.0 ve Ekonomiye Yansımaları Üzerine Algı Araştırması
A Research of Perception on Industry 4.0 and Its Reflections to Economy

5762 *Bedir SALA*
Socialism in the Neoliberal Age: Debates and Arguments
Neoliberal Çağda Sosyalizm: Tartışmalar ve Arayışlar

5781 *Elif KARACA– Mehmet KARACA*
Environmental Psychology Approaches Within the Relationship of Nature and Health in terms of Landscape Architecture
Doğa ve Sağlık İlişkisini Ele Alan Çevre Psikolojisi Yaklaşımlarının Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi

5803 *Mustafa AKDAĞ – Yasemin CINGI*
Rusya'da Halkla İlişkiler: Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu Üzerine Doküman İncelemesi
Status Public Relations in Russia: Document Review on Historical Development and Current Situation

5840 *Halit HAMZAOĞLU*
Rus Liberalizminin Gelişimi ve Modern Rusya Siyasetindeki Konumu
Development of Russian Liberalism and Its Position in Modern Russian Politics

5876 *Ayşegül SAYAN KARAHAN*
Kendini Sabote EtmeninYakın Kişilerarası İlişkiler Açısından Ele Alınması
Consideration of Self-Sabotage Regarding Close Relationships

5897 *Buse ERHALİM GÜMÜŞ– Faika ÇELİK*
İzmir'de Roman Kadın Olmak: Sosyal Dışlanma, Yoksulluk ve Yoksunluk İle Müzakere Anlatıları
Being Roma Women in Izmir: Narratives of Negotiation with Social Exclusion, Poverty and Deprivation

5907 *Ülkü AKKUŞ – Gülşah AKKUŞ*
Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Arguvan Türkülerinin İçerik Analizi
Content Analysis of Arguvan Folk Songs as an Intangible Cultural Heritage

5942 *Abdurrahman KESKIN- Recep Uğurcan ŞAHİN-Recep UZUNALİOĞLU*
Türkiye'den New Jersey'e Göç ve Tersine Göç Üzerine Araştırma
Research on Immigration and Reverse Migration from Turkey to New Jersey

5968 *Ahmet DOĞAN– Furkan ABACI*
Türkiye'de Siber Terörizme Karşı Bilişim Teknolojilerinin Kullanımı
Cyber Terrorism against the Use of Information Technology in Turkey

5999 *Necdet AYSAL – Lütfi ARSLAN*
Siyasal ve Kültürel Diplomasi Sarmalında Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelişimi: "Fulbright Programı Anlaşması"
Development of Turkish American Relations in Political and Cultural Diplomacy: The "Fulbright Program Agreement"

6025 *Nihal PAŞALI TAŞOĞLU– Sema ÇAĞLAYAN*
Yeni Kamusal Alan Oluşturma Potansiyeli Bakımından Yurttaş Gazeteciliği
Citizen Journalism in Terms of Potential for Creating a New Public Sphere

6054 *Mehmet HARMANCI*
Evliya Çelebi'nin Filozofları
The Philosophers of Evliya Celebi

Editörden

Yayın hayatına başladığı 2011 yılından beri araştırmacıların toplumla ilgili bilimsel temelli ürettikleri bilgilerin daha fazla okuyucu ve araştırmacıya ulaştırılmasında bir referans noktası olma hedefini belirleyen OPUS, 2021 yılının 42. Sayısı ile bu hedefinde kararlı adımlarla ilerlemeye devam ederken OPUS yayın kurulunun almış olduğu kararlar neticesinde 2022 yılı Yayın Vizyonu İnterdisipliner çalışmalar olarak belirlenmiştir. 2022 yılı yayın vizyonu ve makale şartlarına www.opusjournal.net adresinden erişebilirsiniz.

Bu sayımızda da eğitim bilimleri disipliner veya disiplinlerarası ele alan 35 kuramsal ve uygulamalı çalışmayla toplum araştırmalarına önemli katkılar sağladığımızı düşünmekteyiz.

OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 2020 yılından itibaren aylık periyotta yılda 12 iki sayı olarak çıkarılmaktadır. Bunun yanı sıra belirli konuları içeren özel sayılarda yayınlayarak daha fazla araştırmacının yayınlarını okuyuculara ulaştırmak için yoğun bir çaba içerisindedir. Bu yoğun çaba içerisinde yazarlarımızdan gelen taleplerin en hassas şekilde karşılanması için de elimizden geleni yapmak için çabaladığımızın bilinmesini isteriz. Bu noktada dergimize çalışma gönderen ve göndermeyi düşünen değerli araştırmacıların özellikle www.opusjournal.net adresinden yapmış olduğumuz duyuruları mutlaka incelemelerini önemle rica ederiz.

Bildiğiniz üzere OPUS makale takip ve yayın süreci Dergipark üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda daha önceki yıllarda yayımlanmış makalelerde yazarlar tarafından talep edilen düzeltmeler (Kaynakça eksikliği vb.) hemen yerine getirilmekteydi. Ancak Dergipark 2018 yılından itibaren sayı yayınlandıktan sonra düzeltmeler için süreyi beş günle sınırlandırmıştır. Bu sürenin dışında düzeltme imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle yayınlandıktan sonra makalesinde düzeltme talebinde bulunan yazarlarımızdan düzeltme metni talep edilmekte ve bu metinlere bu sayıdan itibaren çıkacak ilk sayılarda yer verilmektedir.

Diğer taraftan 2018 yılı içerisinde titiz ve şeffaf akademik yayıncılık ilkeleri kapsamında OPUS yayın etiği ve yayın ilkelerimizi derginin web sayfasından tüm paydaşlarımızla paylaşmıştık. OPUS yayın etiği bölümündeki etik ilkelere yönelik standartlara, yayıncı ve editörler olarak bağlı kalacağımızı belirtip diğer paydaşlarımızdan da aynı hassasiyeti beklemekteyiz. Özellikle dergimize çok değerli katkılar veren hakemlerimizden yayın değerlendirme ilkeleri konusunda biraz daha hassas olmalarını rica ediyoruz.

OPUS'un 42. Sayısında emeği geçen tüm yazar, hakem ve çalışanlara teşekkür eder, tüm yazarlarımıza; huzur, başarı ve sağlık dileriz.

Editörler

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* :11
Cilt *Volume*:18
Sayı *Issue* :42
Ekim *October* 2021
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/04/2021
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/06/2021

Siyasal ve Kültürel Diplomasi Sarmalında Türk-Amerikan İlişkilerinin Gelişimi: "Fulbright Programı Anlaşması"

DOI: 10.26466/opus.910462

*

Necdet Aysal* – Lütfi Arslan **
* Doç Dr., Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara/Türkiye
E-Posta: aysal@ankara.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-9574-6208
** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Tarih Öğretmeni, Yozgat/Türkiye
E-Posta: Lutfiarslan1979@hotmail.com **ORCID:** 0000-0002-5844-7732

Öz

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda kurulmaya çalışılan yenidünya düzeni, ülkeler arasında birçok etkileşimi zorunlu kılmıştır. Türkiye, savaşa girmemesine rağmen savaşın sonuçlarından olumsuz etkilenmiştir. Dünyada Amerikan etkisi eğitim, kültür, ekonomi, dış politika gibi alanlarda kendisini daha etkili bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Eğitim ve kültürel değişim vasıtasıyla ülkeler arasında ortak bir eğitim felsefesi geliştirmek için 1946'da Senatör J. William Fulbright başkanlığında 'Fulbright Komisyonu' ismiyle bir çalışma platformu tesis edilmiştir. Kahire'de 27 Şubat 1946'da müzakerelerinin yapıldığı, 27 Aralık 1949'da ise Türkiye tarafından onaylanan "Fulbright Anlaşması", 18 Mart 1950'de 5596 Sayılı Kanun ile uygulanmaya başlamıştır. Anlaşmanın resmiyetteki hedefi, Türkiye ile Amerika arasında karşılıklı öğrenci değişimini sağlamaktır. Böylece kültürel ve diplomasi bağlamında uzun süre devam edecek olan bir Türk-Amerikan yakınlaşmasının temelleri atılmıştır. Bu çalışmada siyasal ve kültürel diplomasi çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel gelişimi ele alınmıştır. İki devlet arasında imzalanan Fulbright Anlaşması, TİTE Arşiv belgeleri başta olmak üzere belgeye dayalı araştırma eserler ve dönemin basını üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Fulbright, Komisyon, Kongre, Anlaşma, Doktrin.*

OPUS
Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi
International Journal of Society Researches

ISSN:2528-9527
E-ISSN : 2528-9535
Yıl *Year* :11
Cilt *Volume*:18
Sayı *Issue* :42
Ekim *October* 2021
Makalenin Geliş Tarihi *Received Date*: 07/04/2021
Makalenin Kabul Tarihi *Accepted Date*: 03/06/2021

Development of Turkish American Relations in Political and Cultural Diplomacy: The *"Fulbright Program Agreement"*

*

Abstract

The new world order that was tried to be established at the end of the Second World War required many interactions between countries. Turkey, despite going to war is adversely affected by the consequences of war. The American influence in the world has begun to make itself felt more effectively in areas such as education, culture, economy and foreign policy. In 1946, a working platform named "Fulbright Commission" was established under the presidency of Senator J. William Fulbright in order to develop a common educational philosophy between countries through education and cultural exchange. That the talks in Cairo on February 27, 1946 at December 27, 1949 if approved by Turkey, "Fulbright Agreement" on 18 March 1950, has started to be implemented by Law No. 5596. The objective of the informal agreement is to ensure reciprocal student exchange between the United States and Turkey. Thus, the foundations of a Turkish-American rapprochement that will continue for a long time in the context of cultural and diplomacy were laid. In this study, the historical development of Turkish-American relations in the framework of political and cultural diplomacy is discussed. The Fulbright Agreement signed between the two states has been evaluated through research works based on documents, especially the TITE Archive documents and the press of the period.

Keywords: *Fulbright, Commission, Congress, Agreement, Doctrine.*

Giriş

Diplomasi Bilimi, uluslararası ilişkilerin yürütülmesi, devletlerarasındaki sorunların çözümü, gelecekte ortaya çıkabilecek sorunların ve gelişmelerin tahmin edilmesiyle siyasi karar mekanizmalarının strateji belirlemelerine imkân sağlayan bir uzmanlık alanı şeklinde tarif edilmektedir (Öymen, 2003, s.19). Bu bilim, ilk çağlardan beri toplumlar ve devletlerarasında en önemli denge kurma yöntemi olmuştur. Ayrıca XIX yüzyılda diplomasi, devletlerin başka ülke ve coğrafyalarda kendisi ile ilgili algıları değiştirme veya şekillendirmede en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Emperyalist amaçlar için özellikle kültür olgusu devlet politikası haline getirilmiştir. Kültür olgusu içerisinde ise din, eğitim-kültür ve ekonomi en önemli basamak olmuştur. Sanat, eğitim, ekonomi, siyasi vb. değişik şekil ve biçimlerinin ortaya çıktığı bu yüzyılda diplomasinin finansmanı özel sektörlere bırakılmıştır.

Osmanlı Devleti ile ABD arasında ilk ilişki 1799 yılına dayanmakta olup, 1810 tarihi itibariyle *Amerikan Board of Commissioners For Foreign Mission (ABCFM)*' kanalıyla Çin, Hindistan ve Ortadoğu'da '*Büyük Uyanış*' denilen "Protestan Misyonerliği" çalışmaları başlatılmıştır. 1826 yılında Amerikan gemilerinin Akdeniz'e gelerek Osmanlı limanlarını ilk kez ziyaret etmesiyle Türk-Amerikan ilişkileri başlamıştır. Amerikan ticaret gemilerinin, Akdeniz'de daha imtiyazlı ticaret yapmak için Osmanlı Devleti'nin Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ı içine alan '*Garp Ocakları*' bölgesine gelerek, yıllık vergi karşılığında ticaret yapmaları, ikili ilişkilerin Osmanlı Devleti üstünlüğü ile başladığını göstermektedir. İkili ilişkiler, 1830 yılında resmi bir nitelik kazanmıştır. Osmanlı Devleti ile Amerika arasında yapılan ilk anlaşma, 7 Mayıs 1830'daki '*Ticaret ve Dostluk*' anlaşmasıdır (Akbaş, Çelik ve Duman, 2019, s.2228-2229). 1861 yılında İstanbul Büyükelçisi olarak atanan Joy Morris, Osmanlı Devleti'nin ABD'nin Kuzey kuvvetlerini desteklemesi için teşebbüslerde bulunmuştur. "İç Savaş"ın ardından ilişkiler oldukça gelişmiş hatta ABD ile yapılan silah ticareti, 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi en yüksek seviyeye çıkmıştır. Bu dönemdeki Osmanlı-ABD yakınlaşmasında uzun süredir planlanan Washington Büyükelçiliği de açılarak, 2 Nisan 1867 yılında, Sultan Abdülaziz tarafından, eşi bir Amerikalı olan Fransız asıllı Bulak (Edward Blacque) elçi olarak ABD'ye gitmiştir (Kasalak, 2014, s.110).

Bu yakınlaşmalardan hareketle Osmanlı yönetimi, Rusya, İngiltere ve Fransa'ya karşı alternatif bir müttefik elde etme çalışmalarına da başlamış

oluyordu. Tanzimat döneminde ABD'den alınan silah ve askeri malzemelerle daha üst seviyelere gelen Türk Amerikan ilişkileri, Meşrutiyetle beraber artan Alman nüfuz ve etkisi ile kesintiye uğramıştır. Ancak 1860'lardan sonra Amerika için misyonerlik faaliyetleri ticari faaliyetler kadar önemli hale gelmiştir.

Amerika ile Osmanlı Devleti ilişkilerinde XIX. yüzyılda misyonerlik faaliyetleri önemli bir yer tutmuştur. Congregational, Dutcuh Reformed ve Presbyterian kiliselerinin desteklendiği misyoner kuruluşu, "Amerikan Board of Commissioners of Foreing Missions", 1820 yıllarında Osmanlı Devleti üzerindeki ilk çalışmalarına başlamıştır. XX. yüzyıl başlarına kadar iki misyoner kuruluş, Osmanlı ülkesinde ilk ve ortaöğrenim okulları üzerinde planlar yapmıştır. Bunlar içerisinde İstanbul'daki Robert College (1863) ve Constantinople College for Women (Konstantinopolis Kadınlar Koleji–1890) gelmektedir. İzmir'deki International College (Uluslararası Kolej–1903) ve Beyrut'ta ki Suriye Protestan Koleji de onlarla aynı paralellikte çalışmıştır (Kasalak, 2014, s.111).

Amerika, Osmanlı ülkesinde çeşitli zorluklar ve imkânsızlıklar altında ve dağınık olarak yaşayan topluluklar üzerinde bir etkili olmak isteyerek işe başlamıştır. Osmanlı yöneticileri, Avrupalı emperyalist ülkelere karşı Amerikan desteğini harekete geçirmek için XIX. yüzyıl boyunca bu faaliyetlere karşı çıkmamıştır (Akgün, 1992, s.3-4). Ancak ABD Hükümetinin azınlık haklarına ve özellikle Ermeni isyanlarına verdiği desteğin tehlikeli bir hal alması ve I. Dünya Savaşı'nın çıkması, iki ülke ilişkilerinin bir süre kesilmesine neden olmuştur. Ancak Amerika'nın tüm Orta Doğu coğrafyasındaki faaliyetleri için eğitim-kültür, siyasi ve ekonomik konumu kendisini daha da hissettirmeye başlamıştır (Boehling, 1999, s.57).

XX. yüzyıl başlarında Amerika Osmanlı ülkesindeki petrol, madenler, ulaştırma gibi ekonomik değeri yüksek olan alanlarla ilgilenmeye başlamış, İngiltere ve Almanya ile rekabete girmiştir. Gelişmeleri takip eden Amiral Colby M. Chester, 1909 yılında "Ottoman-American Development Company" isimli Osmanlı-Amerikan Gelişim Şirketi'ni kurmuştur. Chester, 2 yıl boyunca dönemin Osmanlı Hükümeti ile parlamentosunun da onayını almaya çalışmış, fakat Osmanlı'nın iç meseleleri, Almanya'nın etkisiyle ve arka arkaya gelen savaşlar sebebiyle amacında başarılı olamamıştır. Amerika böylece bir süre Osmanlının paylaşılması projelerinden uzak durmuştur (Kasalak, 2014, s.113).

Savaş sonrasında Osmanlı topraklarının Avrupalı ülkelerce paylaşıldığını gören Amerika, bunun kendi çıkarlarına zarar getireceğini düşünerek, siyasi ve diplomatik arayışlar içerisine girmeye başlamıştır. Böylece '*Monroe Doktrini*'ni terk etmeden dini ve kültürel faaliyetler ile Orta Doğu'nun paylaşılmasında saptadığı politikaları gerçekleştirebilecekti. İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş döneminde ise '*Kültürel diplomasi ve siyasi diplomasi'* bilgi yönetimi, stratejik iletişim ve ilişki inşası şeklinde üç aşamalı bir plan dâhilinde gelişmiştir. Milletlerarasında karşılıklı değişimi ve paylaşımı ön plana çıkararak, günümüze kadar etkili olan bir araç haline gelmiştir (Alexander, 2012, s.3; Schneider, 2006, s.192-193). Türk-Amerikan ilişkileri de buna bağlı olarak gelişerek devam etmiştir.

XX. Yüzyıl Başlarında Türk -Amerikan Münasebetlerine Genel Bir Bakış

Birinci Dünya Savaşı'na kadar tarafsızlığını koruyan Amerika, Osmanlı Devleti'nin iyice zayıflamış olmasından dolayı kısa bir süre içinde yıkılacağını düşünerek daha 1912'lerde İstanbul'a elçi bile atamak istememiştir. ABD Elçisi Morgenthau, Osmanlı Devleti'nin çıkacak bir savaşta tarafsız kalması gerektiğini resmi olarak bildirmiştir. Ancak aynı elçi ülkesine gönderdiği bir raporda Osmanlının savaşa girmesi halinde ülkedeki Hıristiyanların zarar göreceğini, buna mutlaka ülkesinin önlem alması gerektiğini bildirmiştir. Amerikan Hükümeti, misyonerleri aracılığıyla özellikle Ermeniler üzerinde bazı önlemler alma yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti yetkilileri ise savaş başladıktan sonra ABD'yi karşısına almamak için çok dikkatli davranmıştır. Devlet özellikle Urfa, Adana, Maraş ve Suriye'de 1915'te çıkan Ermeni isyanlarına müdahale ederken, Ermenilerin Amerika nezdindeki girişimlerinden çekinmiştir. Nitekim olaylarda Ermeniler genellikle ABD Konsolosluklarına sığınmışlardır (Kasalak, 2014, s.115).

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesini etkileyen olayların başında, Almanya'nın İngiltere ile birbirlerine uyguladıkları abluka ve ticaret- ulaşım yardımı, denizlerden engelleme taktiği sonunda başlayan denizaltı savaşı gelmektedir. ABD, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemiş, savaş sonrasında da işgal kuvvetleri arasında yer almamış ve 1917'ye kadar ticari ilişkiler kesilmeden devam etmiştir. 2 Nisan 1917'de ABD, savaşa müttefikler yanında girince Almanya'nın ortağı durumunda olan Osmanlı Devleti, 20 Nisan 1917'de Amerika ile olan ilişkilerini

kesmiştir. ABD'yi savaşta daha etkin kılmak için İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour, ABD'ye giderek Başkan Wilson ve Dışişleri Müşaviri House ile görüşerek bir anlaşma yapmışlardır. Buna göre Anadolu'nun kuzeyi ile Ermenistan bölgesi üzerinde ABD'ye bazı nüfuz alanları taahhüt edilmiştir. ABD böylece yapılan Skyes Picot ve Londra Antlaşmalarından da haberdar olmuş oldu (Kasalak, 2014, s.117, 118).

Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonları kaldırmak istemesi ABD'yi kızdıran başka bir konu olmuştur. ABD kapitülasyonların kaldırılmak istenmesine karşı çıkarak savaş gemilerini Ege Denizi'ne göndermiş, hatta Yunanistan'a savaş gemisi bile satmıştır (Armaoğlu, 1988, s.1-21). "*Cemiyet-i Akvam*" adına Ortadoğu'daki sorunları çözmek için 'mandaterlik' sistemini başlatan İngiltere ve Fransa gibi ülkeler, aralarındaki paylaşım sorunları yüzünden Amerika'yı Türkiye'de bir himayecilik tesisi için teşvik etmişlerdir. Zaten daha 1918'in sonlarında Wilson'un Müşaviri House, Osmanlı ülkesinin milliyetlere göre parçalanarak galip devletlerin idaresine verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yunanistan'ın Batı Anadolu'da nüfus yoğunluğu olarak haklı olmadığını Paris Barış Konferansı'nda açıklayan Amiral Bristol ile İstanbul'a iki kez gelip, Sivas Kongresi'ne de katılmış olan gazeteci Louis Edgard Browne'un Amerikan Kongresi'ne gönderdikleri kripto bilgide, Osmanlı Devleti'nin devamını sağlayacak politikaların Amerika tarafından bizzat sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir (Akgün, 2015, s. 33, 37-38). Ancak dönemin Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Lansing, mandaterlik sistemi ile Osmanlı ülkesine girilmesini ve hatta Osmanlı Devleti'ne bir savaş ilanını yanlış ve tehlikeli görmüştür. O'na göre böyle bir durumda Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermeniler ve Yahudiler zarar görebilir hatta Türkler Almaya'ya daha çok yaklaşabilirlerdi. Ayrıca ülkedeki misyonerlik faaliyetleri ile Amerikan okulları bundan olumsuz etkilenirdi (Kasalak, 2014, s.119-120).

Millî Mücadele Dönemi'nde, işgallerden kurtuluş ümidini güçlü bir devletin koruyuculuğunda gören bazı aydın ve devlet adamları, Amerikan mandacılığını tartışmaya başlamışlardı. Ayrıca dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 8 Ocak 1918 tarihinde ilan ettiği 14 maddelik bildirisinin 12. maddesinde Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin egemenliğinin Türklere verileceğinin belirtilmesi, Mustafa Kemal liderliğindeki Anadolu hareketinin amaçlarına da ters değildi (Aytepe, 2003, s.475). Wilson'un yenen devletlerle, yenilen devletlerin eşit olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade

etmesi, savaştan yeni çıkmış ve dağılmış milletlerin mirasçıları tarafından olumlu karşılanmıştır (Oran, 2004, s.99). Ancak 12. madde de İmparatorluk sınırları içinde yaşayan milletlerin güvenlikleri ve kendilerini geliştirmelerinin güvenceye alınması gerektiğinin ön plana çıkarılması, Osmanlı yöneticileri için hiç de iyi olmamıştır. Zira bu ilkelerle belirlenen sürecin kötüye yönelik kullanılabileceği, Anadolu'da çoğunlukta olan Türklerin egemenlik haklarının tehlikeye düşmesi demekti (Boztaş, 2014, s.3). Orta Doğu'da Amerikan çıkarlarının korunması için Amerikan Başkanı T. Woodrow Wilson tarafından, '*Amerikan King-Crane Komisyonu'* kurulmuştur. Erzurum Kongresi devam ederken bir taraftan ABD mandacılığı lehinde Amerika'ya telgraflar gönderilirken, diğer yandan özellikle İstanbul'da bazı gazetelerde ABD mandacılığını öven yazılar yayınlanmaktaydı. Ancak Anadolu'da bazı yerel basın yayın organlarında, İstanbul'daki gazetelere bir tepki olarak, herhangi bir devletin himayesine girmenin iyi bir sonuç getirmeyeceği hakkında yorumlar yapılmıştır. Himayeci devletlerden bize bir koruma teklifi gelmeden himayeciliğin neden peşince kabullenildiği eleştirilmiştir (Açıksöz, 1919, s.1-2). Mustafa Kemal Paşa, '*Mandacılığı'* savunan çevrelerin planlı davranarak, şahsi çıkarlarını ABD ve İngilizler aracılığı ile devam ettirmeye çalıştıklarını iddia etmiştir (Atatürk, 1989, s.131). Sivas Kongresi'nde, Amerikan mandacılığının kabul edileceğini zanneden '*Amerikan King-Crane Komisyonu'* temsilcileri, milliyetçilerin Mustafa Kemal Paşa'yı desteklediğini, Amerikan himayesinin mümkün olmadığını ABD Kongresine bildirmişlerdir (Bilgen, 2004, s.29). Kongrelerde Hıristiyan azınlıklara siyasal egemenliği ve toplumsal dengeyi bozacak ayrıcalıkların verilmeyeceği açıkça deklare edilmiştir. Sivas Kongresi kararları hakkında Kongre Genel Heyeti tarafından Erzurum Valiliği'ne gönderilen bir yazı ile Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya gönderilen bir telgrafta, manda ve himaye ima eden ifadeler kullanılmamıştır (TİTE Arşivi, no 23-24, Belge no 3,22) .

1923-1945 Arası Dönemde Türk Amerikan Münasebetleri

Yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla birlikte özellikle ekonomik, ticari ve eğitim alanında yapılacak reformlar için yurtdışından birçok uzman Türkiye'ye gelmiştir. 10 Nisan 1923 tarihli "*Chester Projesi*" anlaşması, iki devlet arasındaki ilişkilerin yeniden başlamasını sağlamıştır. Ancak "*Ottoman-American*

*Development Company"*nin sözleşme şartlarını yerine getirememesinden dolayı, 18 Aralık 1923'te anlaşmanın Türkiye tarafından feshedilmesiyle uygulama tarihe karışmıştır (Yavuz, 1999, s.527-530). Türk-Amerikan ilişkileri 1927'de büyükelçilik seviyesinde yeniden başlamıştır. Türkiye ile ABD arasında birçok ihtilaflı konunun halledilmesi ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin çağdaş, batıcı tutumları ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. Amerika, artık önemli bir ortak haline gelmiştir. Ancak 1928 yılında Bursa Amerikan Kız Koleji'nde birçok öğrencinin Hıristiyan yapılması nedeniyle okulun kapatılması, iki ülke arasında gerginliğe neden olmuştur. 1929 yılında ABD ile bir ticaret anlaşması yapılıp Başbakan Şükrü Saraçoğlu, ABD yatırımlarının gelmesi için ABD'ye gitmiştir. Ancak bu çalışmalardan istenilen fayda elde edilememiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve bir süre sonra da Amerika'nın savaşa girmesi, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir süreci başlatmıştır. Türk-Amerikan ilişkileri, iki ülkenin resmi olarak ticari alanlarda süreci devam ettirmeleriyle devam etmiştir. Fakat savaşın tüm dünyada yayılması ve Amerika'nın da savaşı yakından takip ederek, stratejik bir önemi bulunan Türkiye ile daha yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Ancak Türkiye'nin Almanya ile saldırmazlık anlaşması imzalaması, müttefikler arasında Türkiye'nin Almanya ile iş birliği yapmaya devam ettiği kanısının yaşanmasına neden olduğu için Amerika, '*Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu*' çerçevesindeki yardımları kesmiştir. Türkiye'nin önemini bilen İngiltere'nin araya girmesi ile bu yardımlar devam etmiştir. Türkiye'nin savaşa girip girmemesi konusunda ise ABD, İngiltere ve Rusya ile farklı düşünerek, Türkiye'nin savaş dışında kalmasını istemiştir. 4-11 Şubat 1945'te yapılan *Yalta Konferansı* sonrası şekillenmekte olan yenidünya düzeninde Türkiye'nin Amerikan etkisi altına girmesi daha da ivme kazanmıştır (Gözen, 2012, s.379-386).

İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'de Amerikan Etkisinin Artmasına Etki Eden Siyasi Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı'nın müttefikler lehine sonuçlanacağı anlaşılınca, Avrupa coğrafyası Uluslararası platformda bir güç merkezi olmaktan çıkıp, Amerika ve Sovyetler Birliği lider ülkeler olarak ön plana çıkmıştır. Yenidünya düzeninin, bölüşüm alanları ve nüfuz bölgelerinin tespiti amacıyla İngiltere,

Sovyetler Birliği ve Amerika arasında konferanslar düzenlenmiştir. Türkiye'nin çok yakından takip ettiği bu konferanslar Casablanca, Adana, Quebec, Moskova, Birinci Kahire, Tahran, İkinci Kahire konferanslarıdır. Yeni dünya düzenin ekonomik ayağının oluşturulmasında 1944'te toplanan Bretton Woods konferansında alınan kararlar belirleyici olmuştur. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın kurulması, ekonomik alanda yeni düzenin en önemli ayakları olmuştur. Savaşın bitimine doğru toplanan *Yalta Konferansı*'nda, Roosevelt-Stalin-Churchill üçlüsü, Türkiye'yi de yakından ilgilendiren kararlar almışlardır. Dünya'nın bölüşüm alanlarına ayrılması, Birleşmiş Milletler'in kurulması kararının alındığı *San Francisco Konferansı*'ndan (Mayıs-Haziran 1945) sonra yapılan *Potsdam Konferansı*'nda (Temmuz-Ağustos 1945) netleşmiştir (Oran, 2007, s.193). 1945-1947 yılları arasında güvensiz bir ortam oluşmuştur. ABD ve Sovyetler Birliği arasında uzun bir süre devam edecek olan gergin bir süreç başlamıştır. Amerikalı bir iş insanı olan Bernard Boruch tarafından 17 Nisan 1947'de Güney Carolina Meclisi'nde ilk kez söz edilen '*Soğuk Savaş*' tabiriyle bu yeni sürecin temelleri atılmış oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları, Türkiye'nin iç ve dış tercihlerinde de önemli değişikliklere neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupalı devletler ekonomik yatırımlarda devletin daha çok sorumluluk alması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bunun için '*Devletçilik*' politikasını çok önemli bir iktisadi destek olarak kabul etmişlerdir. Ancak Adolf Hitler liderliğindeki Almanya'nın yenilmesiyle, Avrupalı devletlerle iş birliği yapan Stalin liderliğindeki Sovyet Rusya çevresindeki ülkeleri tehdit etmeye başlamıştır. Türkiye, gelen bu tehditler karşısında Amerika ile askeri, siyasi ve ekonomik iş birliği ilişkisine girmeyi en mantıklı bir tercih olarak görmüştür. Türkiye *Truman Doktrini* ile Amerikan desteğini almada önemli bir fırsat yakalamıştır (Armaoğlu, 1988, s.517). Ayrıca '*Marshall Planı*' kapsamında alınan yardımlar da Amerika-Türkiye ilişkilerini önemli bir boyuta taşımıştır. *Marshall desteği* en çok tarım sektöründe olmuştur. Türkiye, bundan sonra ekonomik kalkınma için dış borçlanmaya ağırlık vermiştir. Ancak döviz rezervleri yetersiz ve dış ticaret açığı veren bir ülkenin bu durumda dış yardım almasının doğru olmadığını düşünen siyasetçiler buna engel olamamışlardır (Boratav, 2003, s.28). Ancak *Marshall Yardımları* geçici bir iyileşme getirmiştir. Türkiye'nin Amerika ve Avrupa'dan gelecek ekonomik ve siyasal desteği devam ettirme

isteği, uluslararası ilişkilerde tarafsız ve bağımsız olma durumundan uzaklaşması şeklinde yorumlanabilir.

Türkiye'nin *Truman Doktrini* çerçevesinde Amerika'ya yaklaşması, Sovyet Rusya'ya karşı siyasi garantisi olmuştur. Böylece Amerika'nın siyasi ve askeri desteği kendisini hissettirirken, Türkiye'nin iç siyasetinde önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu durum liberal bir politikanın gelişmesine ve sosyo-kültürel tercihlerde hızlı bir dönüşüme yol açmıştır (Armaoğlu, 1988, s.517).

1945-1950 arası dönem, Türkiye'de yeni bir dönemi sembolize etmektedir. Dış politikadaki değişimlerin yanı sıra içte de önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimin nedenleri içinde demokrasinin, cumhuriyetin temel ideali olmasının yanı sıra savaşta yaşanan ekonomik sorunların toplumsal muhalefetin artması etkili olmuştur (Torun, 2005, s.239). 1946'dan sonra Türkiye'de çok partili siyasal yaşamın başlaması, Demokrat Parti'nin kurulması ve CHP iktidarının giderek güç kaybetmesine zemin hazırlamıştır. Dünyada oluşan yeni konjonktürle birlikte yaşanan ekonomik sıkıntılar bunda ayrıca etkili olmuştur. 1945 yılı ile birlikte İsmet İnönü ve CHP iktidarına karşı yapılan eleştiriler hızla artmıştır. Liberal görüşlü *Vatan Gazetesi* ile sosyalist fikirli *Tan Gazetesi*'nin CHP karşıtı tutumları, toplumsal hareketliliklerde etkili olmuştur. Ayrıca muhalif hareketlerin çoğalmasında, *3.780 Sayılı Milli Korunma Kanunu* (1940), *4.305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu* (1942) ve *4.753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* (1945) gibi kanunların etkisi de yadsınamaz bir gerçekliktir. Özellikle *Milli Korunma Kanun*'u ile ürüne el koyma, zorla çalıştırma gibi uygulamalarla, temel besin gıdalarının temininde sıkıntı çekmeme düşünceleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Fakat uygulamada yapılan yanlışlıklar zararlı sonuçlara yol açmıştır. *Varlık Vergisi Kanun*'u ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun deyişiyle "*ihtilal kokan bir kanun*" olarak zihinlere yer etmiştir (Us, 1966, s.518, 554). *Tan Gazetesi* matbaasının 4 Aralık 1945'te tahrip edilmesi, dönemin muhalefet-iktidar ilişkilerinin anlaşılmasında önemli bir örnektir.

6 Kasım 1945'te kabul edilen *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*'nun TBMM'deki görüşmesi sırasında, CHP içerisinde o zamana kadar kendisini açık bir şekilde göstermeyen bazı muhalif siyasetçiler, Kanun'un 17. maddesinin tartışmalarında daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır (Resmî Gazete, 1945, No 6032). 17. Maddeye itiraz eden grup içinde Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes gibi siyasiler, *Dörtlü Takrir* adıyla

bir grup oluşturarak, Meclis'e bir önerge vermişlerdir. 7 Haziran'da verilen bu önergeye 12 Haziran günü CHP Meclis Grubundaki tartışmada sert eleştiriler gelmiştir. Bunun üzerine, *Dörtlü Takrir*'i hazırlayanlar yeni bir siyasi oluşum için çalışmalara başlamış ve 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır. Ancak yeni parti, CHP'nin bir uzantısıymış gibi algılanarak, bir muvazaa partisi (Danışıklılık Partisi) zannedilmesine neden olmuştur. Parti'nin kuruluş döneminde içine düştüğü bu karışık durumu, Celal Bayar; *"Bütün toplar bize çevrilmiş. Sağa dönsem faşist derler, sola dönsem komünist. Ortada kalsam Halk Partisinden niçin ayrıldınız, diyorlar"* şeklinde açıklamıştır (Us, 1966, s.660, 686). Ancak Celal Bayar'ın hemen hemen tüm devlet törenlerine Adnan Menderes ile birlikte katılmış olması, yeni partinin CHP'nin uzantısı olmadığını göstermiştir (TİTE Arşivi, Kutu 36, Gömlek 88, Belge no: 88001).

Demokrat Parti'nin etkili bir şekilde muhalefete başlamasıyla, CHP'nin giderek güç kaybetmiştir. Ekonomik sıkıntılar, halkın CHP İktidarı'na karşı tavır almasına neden olmuştur. İsmet İnönü ve CHP iktidarına karşı yapılan eleştiriler giderek artarken, toplumsal hareketlilikte dikkat çekici artışlar olmuştur. Ekonomik sorunlara siyasi çözümler arama yolunda seçimlere gidilmesine karar verilmiştir. 14 Mayıs 1950 Seçimleri sonucunda, Demokrat Parti %55,2, Cumhuriyet Halk Partisi %39,6, Millet Partisi %4,6 oranında oy almıştır. Demokrat Parti, 415 Milletvekilliği elde ederek, 27 yıl süren CHP iktidarına son vermiştir. 22 Mayıs 1950'de de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Demokrat Parti iktidara gelir gelmez kendisine ekonomiden dış politikaya ve eğitimden sağlığa yeni hedefler koyarak, yeni ve uzun bir süreci başlatmıştır. Öncelikle ekonomi alanında Avrupa'da uygulanan devletçilik politikasının tersini savunan bir tutum takip etmişlerdir. Sanayiye yatırımı azaltarak, tarımı geliştirmeye yönelik hedefler gerçekleştirmek istemişlerdir. Türk sanayisini özel teşebbüse açmak için kamuya ait sanayi kuruluşlarının özel girişimcilere satışı için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak tarımı geliştirmek için Hükümetin yaptığı bazı faaliyetler (Toprak Mahsulleri Ofisi'nin çok yüksek fiyatlarla buğday alması vs. gibi) devlet hazinesinin zarar etmesine ve enflasyonunun yükselmesine yol açmıştır (Karakök, 2011, s.89-90, 97). Birinci Adnan Menderes Hükümeti'nde (22 Mayıs 1950-9 Mart 1951), eğitim programında milli ve manevi değerleri daha da ön plana alınmıştır. Demokrat Parti böylece demokratik ve dini eğitimde etkili bir parti durumuna gelmiştir (Tunaya, 1952, s.666-667). Fakat din derslerinin

tercihinde ailelerin irade ve ihtiyaçları da önemsenmiştir (Kantarcıoğlu, 1998, s.44).

Türkiye Üzerinde Amerikan Kültür Diplomasinin Tesisi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk Amerikan ilişkilerinin gelişiminde kültürel ve kamu diplomasisi ön plana çıkmıştır. Özellikle kamu diplomasisi alanında çok fazla çaba sarf eden Amerika bütçesinden bu konuyla ilgili epeyce bir miktar para da harcamaktadır. Amerika, kamu diplomasisi alanında dünyanın en geniş imkânlarına sahip ülkesidir. Amerika'nın kamu diplomasi tecrübesinin soğuk savaş dönemindeki propaganda faaliyetlerinden, yakın zamanlardaki stratejik iletişime nasıl evrildiği geniş bir şekilde tartışılmaktadır. Amerika, Broadcasting Board of Governors kuruluşu aracılığıyla her türlü kamu ve kültürel diplomasi faaliyetlerini yürütmektedir (Kalın, 2010, s.60-61). İlk dönemlerde Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlardan birçoğu Amerikalı olduğu için, Türkiye'deki Amerikan etkisinin en önemli basamağı eğitim-kültür alanında başlamıştır. Savaştan sonra kurulan yenidünya düzeninde Batı ve özellikle Amerikan etkisi eğitim, kültür, ekonomi, dış politika gibi diplomasinin değişik alanlarında kendisini daha etkili bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. 1947 yılında ABD'de kabul edilen '*Ulusal Güvenlik Yasası (National Security Act)*' ve buna dayanılarak kurulan *Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council)*, hem Amerika, hem de dünyanın diğer bölgelerinde uygulanacak savunma esaslarını belirleyen yeni bir güvenlik alt yapısı belirlemiştir. Çok boyutlu yürütülen bu yeni güvenlik stratejisinin bir ayağını Amerikan yaşam şekli oluşturmuştur (Atagenç ve Toprak, 2019, s.92). Bununla günlük hayatta Amerikan imajının ulusal çıkarlar için kullanılması amaçlanmıştır. Bunun yapılabilmesi ise her türlü kitle iletişim araçlarının dünya genelinde yaygınlaştırılmasına bağlanmıştır.

1948 yılında kabul edilen '*Smith-Mundt Yasası*' ile Amerika'nın dünya üzerindeki tanıtımının milli çıkarlar çerçevesinde desteklenmesi öngörülmüştür. 1945'te faaliyete başlayan Amerika'nın Sesi Radyosu'nun Türkçe yayın kısmı, Smith-Mundt Yasası ile tekrar çalışmalarına başlamıştır. 1951 yılında Uluslararası Eğitim Enstitüsü kurulmuştur. Böylece etkili olabilecek her türlü mekanizmalarının geliştirilmesi için Amerika elinden geleni yapmıştır. Demokrat Parti İktidarının henüz başlarından itibaren Türkiye'de Amerikan girişimleri sonuç vermeye başlamıştır.

Ancak Türkiye'de bu girişimler daha çok eğitim-kültür ve diplomasi alanında kendisini göstermiştir. Amerika, Türkiye'nin açmış olduğu bu yoldan giderek, uzun yıllar devam edecek olan bir etki mekanizmasının temellerini atmış oldu (Ataöv, 2006, s.230-231). Özellikle Amerikalı Senatör Mundt, Türkiye'de bulunduğu sıralarda, diplomasi çalışmalarını ülkesine rapor ederek, siyasetçilerin Amerika hakkında Meclis içerisinde ve dışında yaptıkları konuşmaların Amerikan Kongresi zabıtlarına aynen çevrilerek kaydedilmesini sağlamıştır (Ataöv, 2006, s.232).

1949 Ekim Ayında kurulan *The Joint American Military Mission for Aid to Turkey* (JAMMAT), Türk-Amerikan ilişkilerini ve ABD'nin Türkiye'deki ağırlığını daha üst seviyelere çıkarmıştır. Amerikan kültürüne yakınlığı olan bazı bireyler, gerek ülkenin politik çıkarlarını göz önünde tutan siyasiler, birtakım organizasyonların düzenlenmesi ve daha da önemli bazı dernek ve cemiyetlerin kurulması yönünde adımlar atmışlardır. ABD, bir Soğuk Savaş stratejisi olarak kültür diplomasisini kullanarak kendi kültürünü ABD'nin müttefiği ülkelere daha fazla ihraç etmeye başlamıştır. Buna ek olarak Fulbright Programı gibi yeni yöntemler de geliştirmiştir. Ayrıca, Britanya ve Fransa'nın terk ettiği kolonileri, savaş sonrası kurduğu küresel hegemonyası içine almak isteyen ABD, emperyal politikaları doğrultusunda kültürel araçları daha da fazla kullanmaya çalışmıştır (Said, 1993, s.242). Anglo-Sakson akademisi de bu yönde üstüne düşen görevi yaparak özellikle Soğuk Savaş boyunca pek çok sosyal bilimci Amerikan hükümetine, düşmanı yani komünizmi, alt etmeye yardımcı olacak politikaların üretiminde danışmanlık yapmıştır.

Kapitalizm öncesi ekonomiden kapitalist üretim modeline ve geleneksel toplumsal yapıdan çağdaş bir topluma geçişinin, daha gelişmiş bir ülkenin aracılığı ve öncülüğünde gerçekleşebileceği tezini savunan *modernizasyon teorisi*, Soğuk Savaş yıllarında oldukça popüler olmuştur. *The Rockefeller Foundation ve The Ford Foundation* gibi vakıf ve derneklerle Amerikan kültürü, üçüncü Dünya ülkelerine ihraç edilerek, kültürel emperyalizmin modernizasyon teorisi meşrulaştırmıştır (Said, 1993, s.323).

New York'ta, Türk ve Amerikan halklarının arasındaki dostluğu ve ilişkilerini geliştirmek için 7 Haziran 1949'da bir Türk-Amerikan Dostluk Derneği kurulmuştur. Bundan hemen sonra ABD'nin Soğuk Savaş kültür etkinliklerinde etkin bir payı bulunan Ray Ehrensberger Ankara'ya gelmiştir (Göktalay, 2018, s.219).

Amerikan Kültür Diplomasisinde J. William Fulbright

Amerikan Kongresince 1946'da ülkeler arasında ortak bir anlayış geliştirmek için Senatör J. William Fulbright başkanlığında '*Fulbright Komisyonu'* adıyla bir çalışma grubu kurulmuştur. 1946 sonrasında ABD'den Türkiye'ye gelen kültür heyetlerine '*Misyoner Barış Temsilcileri'* adı verilmiştir. Bu heyetlerin ziyaretleri ile Amerika ile kültürel diplomasi yolunda önemli bir aşamaya geçilmiştir. Eylül 1948'de ABD'de bir senato toplantısında Amerika ve Türkiye arasında kültürel ilişkileri geliştirmek için bir komisyon kurulacağı, Türkiye'de basın yayın organlarında duyurulmuştur. Amerika'ya gönderilecek öğrenciler için bir komisyon kurulacağı hakkında yazılar yazılmıştır (Vatan, 1948, s.1). 1948 yılından itibaren Türk kamuoyunda adı sıkça duyulan ve '*Türk Dostu'* olarak bilinen Senatör J. William Fulbright, hareket ve sözleriyle Türkiye'de yakından takip edilmiştir. "*Türkler fevkalade bir halk*" diyen Senatör Fulbright'ın, '*Türkiye'de Demokrasi'* isimli makalesini Amerikan Kongresinde okuması, Türkiye'de memnuniyetle karşılanmış ve yapılan haberlere konu olmuştur (Milliyet, 1952, s.7). Yine O'nun*"Türkler Orta Doğu'nun en istikrarlı milletidir ve büyük ümitler vaat etmektedirler, Türkiye'de hakiki bir demokrasi vardır"* şeklindeki sözleri, Türk siyasetinde takdirle karşılanmıştır. Basında '*Türk-Amerikan Kültür Anlaşması Dün İmzalandı'* başlığı ile verilmiştir (Vatan, 1949, s.1-3). Amerikalı senatör Fulbright'ın girişimleriyle başlatılan '*Eğitim Alanında Uluslararası Değişim Programı* 'nın 1949 yılında yasalaşması ile 'Amerikan Misyoner Barış Gönüllüleri'nin Türkiye üzerindeki etkinliği daha da artmıştır.

Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu veya "Fulbright Anlaşması"

27 Şubat 1946 tarihinde Kahire'de ilk görüşmelerinin yapıldığı, 27 Aralık 1949'da da Ankara'da imzalanan "*Fulbright Anlaşması*", 18 Mart 1950'de '5.596 Sayılı Kanun' ile uygulanmaya başlanmıştır (Resmî Gazete, 1946, no 6303). ABD ile Türkiye arasında yapılan *"Fulbright Anlaşması*" incelendiğinde, bir kredi anlaşması şeklinde olduğu görülmektedir. Türkiye ve Amerikan Hükümetlerince Kahire'de 27 Şubat 1946 tarihinde yapılan 10 milyon dolarlık bir kredi anlaşmasının 3. maddesine göre hukuki dayanağı oluşmuştur. Yani bu kredi anlaşması *Fulbright* için belirleyici olmuştur. Anlaşmanın

imzalanması sonrasında Türk tarafını temsil eden Dışişleri Bakanlığı Genel Kâtibi olan Büyükelçi Faik Zihni Akdur, *"Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında günden güne mesut bir surette inkişaf etmekte olan dostluk münasebetlerini şu anda imzalamış olduğumuz kültür anlaşmasının kuvvetlendireceğine hiçbir şüphe yoktur"* demiştir. ABD tarafını temsil eden Amerikan Büyükelçisi Wadsworth ise bu anlaşma ile iki ülke arasında fikir ve kültür alanlarında daha geniş bir sahanın açılacağına vurgu yapmıştır (Vatan, 1949, s.1, 6):

"…Türk-Amerikan eğitimi, ilmi ve kültürel bağlılığını takviye ve genişletmek hedefini güden bu anlaşmanın akdi 1950 senesi için çok memnuniyet verici bir başlangıçtır. (...) Türklerin ve Amerikalıların iş birliği yapmaları ve birbirlerini anlamaları bugün her zamankinden daha önemlidir ve Türkiye ile Amerika arasındaki dostluk hiçbir zaman bugünkü kadar esaslı olmamıştır… Fulbright Anlaşması, fikir ve kültür sahasında daha büyük bir inkişafa imkân verecektir"

Anlaşmanın amacı, Türk ve Amerikalı üniversite mezunlarını, akademisyenleri, sanatçıları ve kamu görevlilerini eğitim, yaşam ve seyahat masraflarını kapsayan burslarla desteklemek ve ABD'de eğitim almak isteyen Türk öğrencilere Amerika'da eğitim danışmanlığı sunmaktır. Böylece Türk ve Amerikan halkları arasında eğitim ve kültürel değişim yoluyla ortak bir anlayış geliştirilmiş olacaktır (10 Mart 2021 tarihinde https://fulbright.org.tr/hakkimizda adresinden erişildi). Amerika'nın en köklü burs programlarından biri olan Fulbright, Türkiye'de aktif olarak yurt içi ve Amerika'da eğitimine devam etmek isteyen öğrencilere burs desteğini sonraki yıllarda daha çok master ve doktora programlarında yoğunlaştırmıştır. Yalnızca bir burs meslek yüksekokullarına ayrılmıştır (12 Mart 2021 tarihinde https://blog.e-bursum.com/fulbright-burslari-hakkinda-bilmeniz-gerekenher-sey/ adresinden erişildi).

Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'ne bağlı olarak çalışan *Fulbright Komisyonu*'nun (Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu) masrafları, Türk Hükümeti'nin ABD'ye olan borçlarından karşılanacaktır (Koç, 1970, s.154). Yani Türkiye'ye bir ödeme yapılmayacak ancak Türk Hükümetlerinin yapacakları harcamalar ABD'ye olan borçlarına mahsup edilecekti (Resmî Gazete, No 7460, s.1193):

"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından temin edilen paralarla finanse edilecek olan eğitim programının idaresini kolaylaştırmak için ihdas ve tesis edilmiş bir teşekkül olarak Türkiye Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetleri ta-

rafından tanınacaktır. Bu Anlaşmanın 3ncü maddesinde derpiş olunan hüküm müstesna olmak üzere, Komisyon, işbu Anlaşmada tespit edilen gayeler için tahsis edilen paralar ve para kredilerinin istimal ve sarfına müteallik hususlarda Amerika Birleşik Devletleri'nin dâhilî ve mahallî kanunlarından muaf bulunacaktır."

Komisyona, 2. madde ile yapılacak işlerin amacına ulaşması için para harcama ve tedarik için çeşitli yetkiler verilmiştir. Ancak burada yapılacak tedarik işleri ile para transferlerinde Amerikan Dışişleri Bakanının haberdar edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Amerikan Büyükelçisi tarafından seçilecek dört komisyon üyesinden en az ikisi Amerikan Dışişlerinde görevli memurlardan olmak zorundaydı. Komisyon tarafından belirlenen tüm harcamalar, ABD Dışişleri Bakanı'nın hazırlayacağı bir bütçeye göre olacaktır (Madde 3). Komisyon üyelerinin dördünün Türk vatandaşı ve dördünün de Amerikalı olmak üzere sekiz üyeden oluşacağı belirtilmiştir. 4. Madde ile lüzumsuz hallerde Komisyonun hiçbir surette harcama yapamayacağı ifade edilmiştir. 5. Maddede Türkiye'deki Amerikalı diplomatik heyetin başkanı olan Amerikan Büyükelçisinin komisyonun gönüllü temsilcisi olacağı ve komisyonda herhangi bir oylama işleminde oyların eşit oluşması durumunda O'nun vereceği kararın kabul edileceği dikkat çekmektedir (Resmî Gazete, No 7460, s.18116-18117).

6. madde ile Hükümetlerin Komisyonun işlerini başarıyla gerçekleştirmesinde ihtiyaç duyacağı kanuni düzenlemeleri yapacakları belirtilmiştir. 7 madde, Komisyon gerçekleştirdiği faaliyetlerle ilgili her yıl Hükümetlere rapor verecektir. 8. maddeye göre 'Fulbright Komisyonu'nun merkezi Ankara'da olacak ancak Komisyon toplantılarını istediği mahallerde yapabilecektir. Komisyon, 9. maddeye göre kendisine müdür ve müdür yardımcıları görevlendirmesi ile bunlara bağlanacak maaşları tespit etme yetkisine sahip olabilecektir. 10. maddeye göre Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı uygun gördüğü takdirde komisyonun her husustaki kararlarını gözden geçirme yetkisine sahiptir. 11. maddeye göre Türk Hükümeti, beş yüz bin dolar tutarındaki komisyon harcamaları için Amerika Hükümetinden para isteyebilecek, ancak bu paralar Türk Hükümeti'nin Merkez Bankası hesabına Türk Hükümeti'nin parası olarak yatırılacaktır. 12. maddede Amerikan Hükümeti Dışişleri Bakanının bu Komisyon için tayin edeceği her türlü görevlilerin, Amerikan Hükümeti Dışişleri sorumlusu gibi kabul edileceği ifade edilmiştir. *Fulbright Anlaşması*'nın Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri arasında diplomatik notalar teatisiyle tadil edilebileceği 13.

madde ile belirlenmiştir. Hükümetlerin onayladıkları günden başlamak üzere bu anlaşmanın resmi olarak geçerliliğinin başlayacağı ise 14. maddede kabul edilmiştir.

Fulbright Programı Anlaşması, Türk eğitim sistemini Amerikan etkisine açık hale getirdiği yönünde eleştirilmiştir. Bu eleştiriler anlaşmanın imzalanmasından çok daha geç dönemlerde başlamıştır. Zira Türk eğitim sisteminin Amerikan müdahalesine teslim edildiği değerlendirmesi anlaşmanın bazı maddelerinin tam olarak anlaşılamamasından kaynaklanmıştır. 14 maddeden oluşan *Fulbright Anlaşması*'na yapılan eleştiriler en çok beşinci maddesi üzerinde yoğunlaşmıştır. 5. maddeye göre, Tük eğitim sisteminin planlaması, öğretim felsefesi ve geleceği hakkında ABD'ye geniş imtiyazlar verilerek, bağımsız eğitim politikalarından uzaklaşılmıştır. Bu anlaşma ile özellikle eğitim-öğretim işleri ve dolayısıyla fikir hayatının Amerika'ya teslim edildiği, Amerika'ya eğitim -kültür alanında önemli bir fırsat verildiği ileri sürülmüştür (05 Ocak 2021 tarihinde https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/fulbright-program-tr/ adresinden erişildi).

Faaliyetlerine 1950 yılında başlayan Fulbright Komisyonu'nun ilk yönetim kurulu üyeleri arasında, *A.B.D. Kültür Ataşesi* Frederic Palmer Latimer, *Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi* Prof. Dr. İrfan Şahinbaş, *Amerikan Haberler Bürosu Müdürü* Lewis Rex Miller, *Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri* Mehmet Osman Dostel, *Robert Kolej Müdürü* Floyd H. Black, *MEB Dış Münasebetler Müdürü* Emin Hekimgil *Sokoni Vakum Co. Temsilcisi* A. W. Walker ve *Üniversiteler Temsilcisi-Mülkiye Dekanı* Prof. Dr. Fadıl Hakkı Sur bulunmaktadır. Bu isimler aynı zamanda yakın tarihte kurulacak olan Türk Amerikan Derneği'nin de kurucu üyeleri arasındaydılar. Aynı yıl Amerika'ya Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden 22 öğrenci, akademisyen ve araştırmacı gönderilmiştir. Yine Amerika'dan Türkiye'ye ise 22 akademisyen ve öğrenci gelmiştir. Türkiye'ye gelen ABD'li akademisyenlerden içerisinde Eğitim Bilimci John Rufi'de bulunmaktadır (5 Ocak 2021 tarihinde https://70th.fulbright.org.tr/?page_id=246 adresinden erişildi).

Fulbright Programı Anlaşması ile daha ileri seviyeye gelen Türk-Amerikan ilişkileri iç siyasetteki birçok dengeyi değiştirmiştir. Türkiye'de eğitim politikalarında radikal değişimlere gidilmiştir. Köy okullarının hatta Köy Enstitülerinin sayılarının daha da arttırılması gerekirken, niteliksel olarak dönüştürülmesine zemin hazırlandığı ileri sürülmüştür. Basit bir eğitim ve kültür anlaşması gibi görünen ve üzerinde pek fazla durulmayan bu anlaşma ile Türk

Hükümeti'nin denetimi dışında olarak eğitimin bütün karar süreçlerinde Amerikan Hükümeti tarafından denetlenen bir yapının bundan böyle hüküm süreceğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Zira Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Eğitimi Geliştirme Komisyonu'nun üçte ikisi, Amerikalı ve Fulbright bağlantılı personelden oluşmuştur. Yine anlaşma maddelerinde, komisyonun Türk üyelerinin görevleri, yetkileri ve kime karşı sorumlu olduklarına dair yeterince inandırıcı açıklamanın bulunmaması dikkat çekmektedir. Değişim programı harcamalarının Türkiye'nin Amerika'ya olan borcuna karşılık olarak Türkiye tarafından yapılacağının belirtilmesi, Türkiye'nin bu anlaşmadan maddi olarak kazançlı çıkamayacağını göstermektedir.

Bu anlaşma, uzun vadede Amerikan çıkarlarını gözeten bir takım gizli oluşumların Türk eğitim sistemi içerisine girmesine ve böylece Türkiye'yi kontrol altında tutacak politikaların geliştirilmesine zemin hazırlayacak iç dinamiklerin kurulmasına yol açtığı söylenebilir. Amerika'nın dünya üzerindeki stratejik planlarının uygulanmasında bu tür kazanımlar çok önemli olmuştur. İsmet İnönü, bu anlaşmadan rahatsız olduğunu belirtmiştir. Daha bağımsız politikalar için görevlendirdiği teknik uzmanların işlerinin iğfal edilmeye çalışıldığını ifade ederek, "*Bir görev veriyorum, sonucu bana gelmeden, Washington'un haberi oluyor. Sonucu memurlardan önce sefirden öğreniyorum*" demiştir (Coşkun, 2017, s.56).

Fulbright Anlaşması ile önemli bir ivme kazanan Türk Amerikan ilişkilerini daha da uzun vadede kalıcı hale getiren gelişme hiç şüphesiz ki Türkiye'nin NATO'ya girmesi olmuştur. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyaya kalıcı barışın geleceği beklenirken yeniden ülkeler arasında ittifak arayışlarına gidilmesi, Türkiye'yi de tedirgin etmiştir. Türkiye, Sovyetler Birliği tehlikesi karşısında zorunlu olarak yüzünü ABD'ye çevirmiştir. Türkiye'nin amacı ABD'ye yaklaşarak Batılı devletlerin oluşturduğu kuruluşlara dâhil olmak olmuştur. Amerika, 1949'dan itibaren tekrar Avrupa ve dünya devletlerinin işine karışmama siyasetinden ayrılırken, dünya siyasetinde uzun bir süre var olmanın da temellerini atmaya başlamıştır. ABD liderliğinde Avrupa ülkelerinin 1949'da kurdukları Kuzey Atlantik Paktı'na girmek için Türkiye, çeşitli yollar aramaya başlamıştır. Amerika ile bir ittifakın içinde olmak için Hasan Saka Hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın çabalarıyla bir girişimde bulunmuş ancak ABD Dışişleri Ba-

kanı Marshal'ın '*Biz zaten size yardım ediyoruz, buna gerek yok*' cevabından dolayı sonuç alamamıştır. Bunun üzerine Türkiye NATO'nun Akdeniz bölge ülkeleri ile bir pakt kurmasının barışa çok büyük katkı sağlayacağı fikrini ortaya atarak NATO'ya girme çalışmalarına devam etmiştir.

Demokrat Parti iktidara gelince, Adnan Menderes Türkiye'nin halk egemenliği ve demokrasiye dayalı bir devlet olmasından dolayı NATO üyesi ülkelerin Türkiye'yi ittifak içine almaları gerektiğini söylemiştir. Nitekim Kore Savaşı'nın çıkması, ABD ve müttefiklerini Çin ve Sovyet Rusya'ya karşı yeniden denge arayışına itmiştir. Böylece hem Avrupa ülkeleri ve hem de Amerika, dış politikalarını Türkiye lehinde değiştirerek, Kore'ye asker göndermesini istemişlerdir. Kore'de Türkiye'nin askeri başarıları her kesin dikkatini çekmiş, nihayetinde Türkiye, Yunanistan ile birlikte 18 Şubat 1952'de NATO'ya alınmıştır. Böylece Türkiye tekrar yalnızlık politikasından kurtularak yönünü batıya dönmüştür. Türkiye'nin NATO'ya girişi, Türk Amerikan ilişkilerinde çok uzun süre devam edecek bir birlikteliği de beraberinde getirmiştir (Balcı, 2019, s.255, 261).

Türk-Amerikan ilişkilerinin daha da geliştirilmesi için *Fulbright Program Anlaşmas*ı diğer Amerikan kökenli vakıf, dernek vb. kuruluşlar ile desteklenmiştir. Siyasi, kültürel ve ekonomik olarak, diplomasinin vakıf ve dernekler gibi diğer partnerleri Amerika'nın misyon şefi gibi görev yapmışlardır. ABD kökenli dernek ve vakıflar, ekonomik güçleri oranında, Türk-Amerikan ilişkilerinin günümüze kadar gelişerek devam etmesine destekte bulunmuştur. Bunların en önemlilerinden biri '*Rockefeller Vakfı*'dır. Bir hayır kurumu gibi çalışan vakıf, 1947'den sonra dünyanın pek çok yerinde temsilcilikler açarak faaliyette bulunmuştur. (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 1950, 301218, 1504216) Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Rockefeller Vakfı'nın etkinliğinde kayda değer oranda artmaya başlamıştır (Değer, 2005, s.523-525). 1954'ten itibaren Türkiye'deki çalışmalarını yoğunlaştıran *Ford Vakfı* ise ABD'den gelen uzmanların rehberliğinde *Deneme Okulları* adıyla çeşitli eğitim kurumları açarak, Türk-Amerikan eğitim ilişkilerinin daha sıkı boyutlara gelmesini sağlamıştır (Koç, 1970, s.151). Böylece Türkiye'nin dış politikasından eğitimine, sağlık sisteminden ekonomiye birçok alanda Amerikan etkinliği artarak devam etmiştir.

Bulgular ve Sonuç

Türkiye'de çok sık değişen siyasi iktidarlar, ekonomik ve sosyokültürel yetersizlikler nedeniyle kültürel diplomasinin nimetlerinden faydalanma noktasında istenilen seviyelere gelinememiştir. Amerikan eğitim ve kültür diplomasisinin tesisinde *Fulbright Programı Anlaşması* ve bu anlaşma ile kurulan *Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu* çok önemli görevler üstlenmiştir. 1950 yılında Türkiye'deki faaliyetlerine başlayan Komisyon çalışmaları doğrultusunda aynı yıl 20 Türk akademisyen ABD'ye giderken, 20 Amerikalı araştırmacı da Türkiye'ye gelmiştir. Türk eğitim sisteminin Amerikan etki ve denetimine açıldığı yönünde eleştirilse de 2021 yılı itibariyle Amerika ile Türkiye arasında anlaşma çerçevesinde 6.500 öğrenci ve akademisyene burs olanağı tanınmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Eğitim ve Kültür Bürosu tarafından kurulup, *Fulbright Komisyonu*'na bağlı çalışan ve 175 ülkede şubesi bulunan *Education USA Eğitim Danışmanlığı Merkezi* tarafından çok sayıda öğrenciye danışmanlık hizmeti de verilmektedir. Dünyada 160 ülkede faaliyet gösteren Komisyonun Türkiye'deki Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı John Thomas Mc Carthy yapmaktadır. Komisyonda Türkiye'yi Burcu Eyisoy Dalkıran, (Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Birimi Genel Müdürü), Emir Salim Yüksel (Dışişleri Bakanlığı Kültürel Diplomasi Genel Müdür Yardımcısı), Prof. Dr. M. Akif Kireçci (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı) ve Prof. Dr. Muhsin Kar (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Rektörü) temsil etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı, üniversiteler ve çeşitli eğitim danışmanlığı yapan kuruluşlarda *Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu* temsilcisi birçok kişi görev yapmaktadır. Amerika'daki çalışmalarını tamamlayan birçok kişi ülkeye döndüklerinde birçok kurum ve kuruluşlarda istihdam edilerek, gelişmiş ülkelerdeki yenilik ve gelişmelerin daha yakından takip edilmesine olanak sağlamaktadır. Son yıllarda Amerika Birleşik Devletleri yetkilileri, Fulbright eğitim bursunu meslek yüksekokulları, yüksek lisans ve doktora programlarına yoğunlaştırmıştır. Lisans öğrencilerine burs verilmemektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Development of Turkish American Relations in Political and Cultural Diplomacy: The "*Fulbright Program Agreement*"

*

Necdet Aysal– Lütfi Arslan
Ankara University-Ministry of Education

Turkish-American relations started in 1826 when American ships came to the Mediterranean and visited Ottoman ports for the first time. Bilateral relations became official in 1830. The first agreement between the Ottoman Empire and America was the "Trade and Friendship" agreement on May 7, 1830. Turkish-American relations, which reached higher levels with weapons and military equipment purchased from the USA during the Tanzimat period, were interrupted by the increasing German influence and influence with the Constitutional Monarchy.

However, after the 1860s, missionary activities for America became as important as commercial activities. America started out by wanting to have an influence on the communities that lived in the Ottoman country under various difficulties and impossibilities and on dispersed. The Ottoman rulers, in order to mobilize American support against the European imperialist countries. has not opposed these activities for a century.

Seeing that the Ottoman lands were shared by European countries after the First World War, America started to pursue political and diplomatic quests, thinking that this would harm its own interests. "Society Akvadiim" to solve the problems in the Middle East on behalf of 'mandate' system that initiates countries such as Britain and France, the United States because of the problems between sharing have fostered protectionism for a plant in Turkey. The statement in the 12th article of the 14-point declaration announced by US President Woodrow Wilson on January 8, 1919 that the sovereignty of the regions where Turks are in the majority would be given to the Turks was not contrary to the aims of the Anatolian movement under Mustafa Kemal. "American King-Crane Commission" was established by the American President T. Woodrow Wilson for the protection of American interests in the Middle East. Mustafa Kemal Pasha

claimed that the circles advocating "Mandate" were trying to pursue their personal interests through the USA and the British by acting in a planned manner.

In the 7th Articles of the Erzurum and Sivas Congresses, it has been clearly declared that the scientific, industrial and economic support of any state that abides by the principles of nationality within our borders and does not aim to invade our country will be welcomed, and protectionism will never be accepted. With the establishment of the new Turkish state, especially the economic, commercial and many experts from abroad for reforms in the education field he has arrived in Turkey. The "Chester Project" agreement, dated 10 April 1923, resumed relations between the two states. Turkish-American relations resumed in 1927 at the embassy level. II. The beginning of the World War and the America's entry into the war after a while started a new process in Turkish-American relations. 4 to 11 February 1945 at the Yalta Turkey to fall under American influence in the new world order that is taking shape after the conference has gained further momentum. 'Marshall Plan' to help move were received under the US-Turkey relations to a significant size.

Many of the experts because it is the Americans who came to Turkey, the most important step in the American influence in Turkey began in educational and cultural fields. A working group called "Fulbright Commission" was established by the American Congress in 1946 under the presidency of Senator J. William Fulbright to develop a common understanding between countries. After arriving in the US from 1946 to cultural delegations to Turkey 'Peace Missionary Representatives' names are given. Launched with US Senator Fulbright's initiative 'International Exchange Program in Education' s enactment in 1949 with 'American missionary activity on Turkey's Peace Corps has increased. The "Fulbright Agreement", which had the first negotiations in Cairo on February 27, 1946 and was signed in Ankara on December 27, 1949, started to be implemented with the “Law No. 5596” on March 18, 1950. The purpose of the agreement is to support Turkish and American university graduates, academicians, artists and public officials with scholarships covering education, living and travel expenses, and to provide educational consultancy in America to Turkish students who want to study in the USA. Thus, a common understanding will be developed between Turkish and American people

through education and cultural exchange. The Fulbright Program Agreement has been criticized for making the Turkish education system vulnerable to American influence. The criticisms made to the Fulbright Agreement, which consists of 14 articles, mostly focused on the fifth article. According to the 5th article, independent education policies were distanced from the planning, teaching philosophy and future of the Turkish education system by granting broad concessions to the USA. Turkish education system with the American influence and control the direction opened criticized the United States in 2021.

Kaynakça / References

Akbaş, Z., Çelik, A. H. ve Duman, M. (2019). İkinci yüzyılında işbirliği ve çatışma sarmalında Türk-Amerikan ilişkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 2226-2258. DOI: 10.26466/ opus.532884.

Akgün, S. (1988). Amerikalı misyonerlerin Ermeni meselesinde rolü. *Türk Kültürü Dergisi*, *17*(1-2), 1-12.

Akgün, S. K. (2015). Amerikan kaynaklarından Kurtuluş Savaşı başında Ermenilerle ilgili gelişmeler. *Ermeni Araştırmaları*, *50*, 13-86.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Arşivi. (tarih yok). Kutu no 24, Belge no 122.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE). (tarih yok). Kutu no 23, Belge no 3.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi. (tarih yok). Kutu no 36, Belge no 88-001.

Armaoğlu, F. (1988). *20. Yüzyıl siyasi tarihi (1918–1980).* Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Atagenç, I. Ö. ve Toprak, N. G. (2019). Türk-Amerikan ilişkilerinde 12 Temmuz 1947 Antlaşması ve Türk siyasal hayatına etkileri. *Gazi Akademik Bakış*, *12*(24), 91-117.

Ataöv, T. (2006). *Amerika, NATO ve Türkiye.* (Vol. 116). Istanbul: İleri Yayınları.

Atatürk, G. M. K. (1989). *Nutuk-söylev.* (1. Bsm.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aytepe, O. (1999). Milli mücadele de manda sorunu ve Mustafa Kemal'in yaklaşımı. *Atatürk Yolu Dergisi*, *6*(24), 475-486. DOI: 10.1501/Tite_000000137.

Bahri, A. T. A. (2000). The influence of an American educator John Dewey on the Turkish Educational system. *The Turkish Yearbook of International Relations*, *31*, 119-130.

Bilgen, D. (2004). *ABD'li gözüyle Sivas Kongresi: Amerikan mandasi, ve gazeteci LE Browne'ın Faaliyetleri.* (Vol. 384). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Boehling, R. (1999).The role of culture in American relations with Europe: The case of the United States's occupation of Germany. *Diplomatic History*, *23*(1), 57-69.

Boratav, K. (2003). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2002.* Ankara: İmge Yayınları.

Boztaş, A. (2014). Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına yansımaları: Realist ve pragmatist bir perspektif. *Gazi Akademik Bakış*, *7*(14), 163-176.

Coşkun, U. (2017). Milli Eğitimi esir alan anlaşma: Fulbrght. *Yörünge Dergisi*, 21.03.2021 tarihinde *https://www.yorungedergi.com/2017/12/milli-egitimi-esir-alan-anlasma-fulbright/*. adresinden erişildi.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). (tarih yok). Belge no 30100, Yer no: 1026309.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi. (1950). Belge no 301218, Yer no: 1504216.

Değer, M. E. (2004). *Oltadaki balık Türkiye: Emperyalizmin tuzaklarındaki ülke.* İstanbul: Otopsi Yayınları.

Göktalay, S. (2018). Erken soğuk savaş döneminde Türk-Amerikan yakınlaşmasının Ankara kent kültürüne etkileri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 215-231. DOI: 10.5505/jas.2018.03522.

Gözen, R. (2012). *ABD ile ilişkiler. Türk Dış Politikası 1919-2012.* H. Çakmak (Ed). Ankara: Barış Kitap.

Graf T. A. (2012). The role of cultural diplomacy in China-EU and Muslim-us relations: An empirical analysis of public perceptions. *The ICD Annual Conference on Cultural Diplomacy.* Berlin.

Kalın, İ. (2010). *Yükselen değer Türkiye.* İstanbul: Müsiad Yayınları.

Kantarcıoğlu, S. (1998). *Türkiye Cumhuriyeti hükümet programında kültür.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Karaök, T. (2011). Menderes döneminde Türkiye'de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *1*(2), 88-97.

Kasalak, K. (2014). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı-ABD ilişkileri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, *55*, 108-124. DOI: 10.1501/Tite_000000416.

Koç, M. Ş. (1970). *Eğitimde emperyalizm ve yabancılaşma.* Ankara: Güven Yayınları.

Oran, B. (2002). *Türk Dış Politikası.* (1. bsm). İstanbul: İletişim Yayınları.

Oran, B. (2004). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar*, (I) (1919-1980). İstanbul: İletişim Yayınları.

Öymen, O. (2003). *Silahsız savaş/bir mücadele sanatı olarak diplomasi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Said, E. (1993). *Culture and imperialism*. New York.

Sander, O. (2007). *Siyasi tarih (1918-1994).* İstanbul: İmge Kitabevi.

Schneider, Cynthia P. (2006). Cultural diplomacy: Hard to define, but you'd know it if you saw it. *The Brown Journal of World Affairs, XIII*(1), 191-203.

Torun, E. (2005), Türk Amerikan İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, *5*, 229-291.

Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de siyasi partiler (1859-1952).* İstanbul: Arba Yayınları.

Türk-Amerikan Kültür Münasebetleri.(16 Eylül 1948). *Vatan.*

Türk-Amerikan Kültür Anlaşması Dün İmzalandı. (1949). *Vatan*.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında imza edilen Anlaşma gereğince temin edilen paraların kullanılmasına dai r Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerik a Birleşik Devletler i Hükümeti arasında imzalanan Anlaşmanın onanması hakkında Kanun. ((18.03.1950). *T.C. Resmi Gazete*, 7460.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMMZC), Dönem 7; 25(44), 5, 220.

Us, A. (1966). *Asım Us'un Hatıra Notları: 1930 dan 1950 yılına kadar, Atatürk ve İsmet İnönü Devirlerine Ait Seçme Fıkralar*. İstanbul: Vakit Matbaası.

Yavuz,_B. S. (1999). Fransız Arşiv Belgelerinin Işığında Chester Demiryolu Projesi, *Atatürk Yolu Dergisi*, (24), ss. 527-561. DOI: 10.1501/Tite_000000135.

EKLER

Ek-1

Türkiye-Amerika kültür anlaşması dün imza edildi

Zafer Gazetesi, 28 Aralık 1949, s. 1 ve 6.

Ek-2

VATAN

EGRIYE EGRI - DOGRUYA DOGRU

Amerikan Senatörlerinin basın toplantısı

Türk - Amerikan kültür münasebetleri

Türk-Amerikan Kültür Münasebetleri, *Vatan*, 16 Eylül 1948.

Ek-3

— 1192 —

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında imza edilen Anlaşma gereğince temin edilen paraların kullanılmasına dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında imzalanan Anlaşmanın onanması hakkında Kanun

(Resmî Gazete ile ilânı : 18 . III . 1950 - Sayı: 7460)

No. 5596 — **Kabul tarihi** 13 . III . 1950

BİRİNCİ MADDE — Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 27 Şubat 1946 tarihinde Kahire'de imza edilen Anlaşma gereğince temin edilen paraların kullanılmasına dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 27 Aralık 1949 tarihinde Ankara'da imza edilen Anlaşma onanmıştır.

İKİNCİ MADDE — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

15 Mart 1950

Resmi Gazete, 18.03.1950, Sayı 7460.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Aysal, N. ve Arslan, L. (2021). Siyasal ve kültürel diplomasi sarmalında Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişimi: "Fulbright Programı Anlaşması". *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18*(42), 5999-6024. DOI: 10.26466/opus.910462.